

Den europeiska energikrisen

Europa upplever just nu en energikris som riskerar att både allvarligt försämra regionens ekonomiska förutsättningar och dessutom orsaka ett stort lidande för befolkningen. Denna kris står högst upp på agendan för Europas politiker, men vad är det som ligger bakom energikrisen, hur ser problemet ut idag, och hur skulle eventuella lösningar på krisen kunna se ut?

Hur hamnade vi här?

Europa har länge varit en region som på sätt och vis varit drivande i kampen mot klimatförändringarna. Även om regionen förstas har ett stort klimatavtryck så har man kämpat för att minska detta avtryck, bland annat genom att minska beroendet av de värsta utsläppsbovarna, kol och olja. Istället började man i stor utsträckning använda sig av en annan typ av fossilt bränsle med en lägre klimatpåverkan, nämligen naturgas. Jämfört med kolkraft släpper elproduktion med naturgas ut hälften så mycket koldioxid, och en tiondel så mycket luftföroreningar.

Det finns förstås många andra fördelar med naturgas som ledde till den ökade användningen. En av dessa är att det i alla fall ur ett historiskt perspektiv har varit en relativt billig energikälla. Dessutom är den mångsidig och flexibel. Naturgas kan användas som kraftkälla i diverse olika applikationer, men framför allt så går det snabbt att starta och stoppa energiproduktion som använder naturgas. Detta gör det till ett bra komplement till förnyelsebara energikällor så som solenergi och vindkraft, som kräver specifika väder för att kunna generera energi.

Det tyska kärnkraftsmotståndet

Naturgas är dock inte den enda energikälla som inte är väderberoende, utan den egenskapen delas med en energikälla som länge har förekommit i den politiska debatten, men som nu är mer aktuell än någonsin, nämligen kärnkraft. Kärnkraften är en omstridd energikälla på många håll i världen, men få länder är så starkt förknippade med kärnkraftsmotstånd som Tyskland.

Nationen, som är Europas största och världens fjärde största ekonomi, minskade från år 2000 till år 2020 andelen av sin elkonsumention som härstammade från kärnkraft från 29,5 till 11,4 procent, med det uttalade målet att det sista kärnkraftverket skulle stänga 2022. Ser man till den totala efterfrågan på energi, som utöver elektricitet består av uppvärmning och transport, utgjorde kärnkraft 6,2 procent, förnyelsebara energikällor 16,1 procent och naturgas 26,7 procent år 2021. Tyskland är långt ifrån det enda land där kärnkraften varit en krympande del av energimixen under lång tid, men fungerar som en utmärkt illustration på problemen som detta har orsakat.

Steget bort från kärnkraft har inte bara lett till en ökad användning av naturgas, utan även förnyelsebara energikällor har växt kraftigt under tiden som kärnkraften minskat. Dessa har dock inte samma flexibilitet som naturgasen och kärnkraften har, utan är som tidigare nämnt väderberoende. Detta väderberoende för de förnyelsebara energikällorna kan minskas genom utbyggnad av lagringskapacitet, i realiteten massiva batterier. Detta har dock inte gjorts i någon nämnvärd utsträckning. Man har alltså ersatt kärnkraften med dels energikällor som saknar samma flexibilitet, och dels en energikälla som det visats var naivt att tro att man skulle ha fortsatt tillgång till.

”Ostpolitik” och beroendet av Ryssland

Den tyska användningen av rysk gas började år 1973 som ett led i Västtysklands dåvarande förbundskansler Willy Brandts ”Ostpolitik”. Hoppet var att Västtyskland skulle närma sig sina östeuropeiska grannar och att dessa skulle röra sig i en mer demokratisk riktning. Gasflödet ökade stadigt över åren trots återkommande varningar från bland annat USA, och efter Kalla Krigets slut började man från tyskt håll räkna med ett oavbrutet flöde av naturgas från Ryssland. I takt med att importen av naturgas från Ryssland ökade så minskade även produktionen av naturgas inom EU, vilket medförde en tydlig beroendeställning.

Beroendet cementerades år 2005 när Tysklands dåvarande förbundskansler Gerhard Schröder, som sedermera har arbetat för flera statliga ryska gasbolag, signerade avtalet för gasledningen Nord Stream 1. Detta år producerade EU 221 miljarder kubikmeter naturgas, en siffra som 2019 var nere på 61 miljarder. Denna utveckling resulterade i att Ryssland under fjolåret stod för omkring 54 procent av Tysklands import av naturgas. Motsvarande siffra för hela EU är 45 procent, vilket illustrerar att beroendet inte är isolerat till Tyskland utan att detta är ett problem för hela EU.

Gårdagens naivitet, dagens problem

Hoppet om att ökad handel och ökat samarbete mellan Väst- och Östeuropa skulle leda till en demokratisering av länderna i Östeuropa har förvisso besannats, då många av länderna rört sig i en mer demokratisk riktning. I processen växte sig dock beroendet av rysk gas allt större. Trots invasionen av Georgien 2008 och annekteringen av Krimhalvön i Ukraina 2014 fortsatte många av Europas mest demokratiska länder att handla med Ryssland som att allt var som vanligt, med undantag för några milda sanktioner, istället för att frigöra sig från detta beroende. Samtidigt har Ryssland fått lång tid på sig att stärka ekonomin mot sanktioner från väst, genom att bland annat kraftigt minska sin handel med väst och sin användning av den amerikanska dollarn. När Ryssland inledde sin fullskaliga invasion av Ukraina den 24:e februari i år fanns således en beredskap i Ryssland för mycket hårda sanktioner, och en vetskap om att man skulle kunna utöva hårda påtryckningar mot Europa.

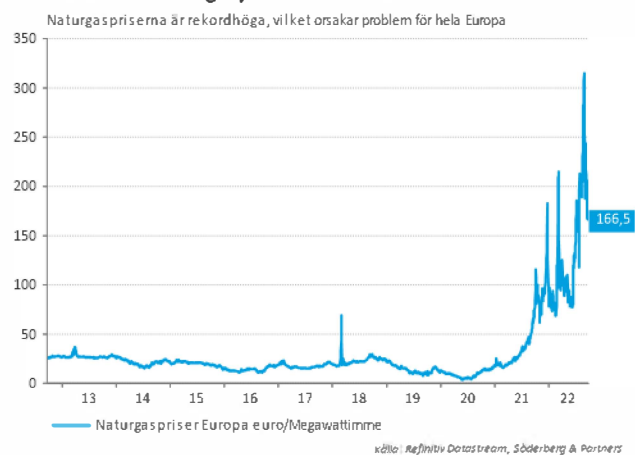
Det är svårt att föreställa sig att den ryska ledningen är nöjda med hur invasionen av Ukraina har fortskridit, och sannolikt blev man förvånade både över det heroiska ukrainska försvaret och det samlade motståndet man mött från västvärlden. Däremot sitter man fortfarande på ett vapen som kan splittra den samlade fronten från väst och orsaka stor skada på Europas ekonomi, energiexporten. Ryssland har historiskt inte bara varit Europas primära leverantör av naturgas, utan även av olja och kol. Priset på samtliga dessa råvaror har stigit kraftigt i och med krigsutbrottet. Leveransen av kol och olja tycks dock vara lättare att ersätta än naturgasen givet den infrastruktur som krävs för att frakta naturgas, antingen i form av gasledningar eller terminaler för flytande naturgas, LNG.

En perfekt storm

Viktigt att påpeka är dock att det inte är enbart kriget i Ukraina som har påverkat priserna på energin. Efter att ha varit på en nedåtgående trend under 2019 bottnade naturgaspriset i Europa på under 4 euro/Megawattimme under maj 2020, då pandemin ledde till en

kraftigt minskad efterfrågan. När världsekonomin sedan återhämtade sig från pandemin kom en smäll efter en annan som drev upp priserna på naturgas till ovanligt höga nivåer, redan innan kriget bröt ut. En lång och kall vinter 2021 följdes upp av återstartade industrier, en varm sommar som drev upp efterfrågan på luftkonditionering, och en mycket låg vindkraftsproduktion i Europa under hösten. På detta följde sedan minskade gasflöden från ryska Gazprom redan under 2021, som idag har följts upp av ett totalt gasstopp genom Nord Stream 1. Detta gjorde att vi under december 2021 såg gaspriser på över 180 euro/Megawattimme, priser som har fortsatt skena efter invasionen och nått nivåer på över 300 euro/Megawattimme.

Skenande naturgaspriser sedan 2021

Dessa faktorer har alla bidragit till att kraftigt driva upp energipriserna i Europa, vilket orsakar stor skada på regionens ekonomiska förutsättningar. De har också sammanfallit med andra utmaningar som fortsatt låg vindkraftsproduktion samt ytterligare en varm sommar, som inte bara ökat efterfrågan på el för luftkonditionering utan dessutom har resulterat i att vissa franska kärnkraftverk inte kunnat användas då flodvattnet har varit för varmt för att effektivt kunna kyla reaktorerna.

När vi blickar framåt mot vintern är problemet dock inte isolerat till höga priser. Flera aktörer, bland annat International Energy Agency, har varnat om en förestående gasbrist och att det kan komma att krävas omfattande ransoneringar under vintern. Även om gaslagren inte skulle bli helt tömda, skulle detta även förvärra situationen inför vintern nästföljande år. Många experter lägger därför hoppet i att en mild vinter ska leda till ett minskat behov av uppvärmning. EU har enats om ett mål att minska efterfrågan på naturgas med 15 procent, något som skulle vara svårt att uppnå om vintern snarare blev oväntat kall.

Hur kan situationen hanteras?

Intressant är inte bara att veta hur vi hamnade här, utan också hur situationen kan lösas. Även om den är mycket utmanande så pågår arbetet för fullt från politiskt håll för att dels minska de negativa effekterna på ekonomin, dels minska risken för avbrott i diverse energileveranser.

Ser man till de rent finansiella lösningarna finns exempelvis förslag om att införa ett pristak på rysk energi. Detta är dock en av de bidragande faktorerna till att Ryssland valde att helt stoppa flödet genom Nord Stream 1, och riskerar således att bara förvärra bristen. En annan föreslagen lösning är att frikoppla gaspriset från övriga elpriser, vilket skulle kunna kraftigt driva ner priset på förnyelsebar el. Basen till de europeiska elpriserna är den dyraste nyttjade elproduktionen inom ett visst elområde, så genom att frikoppla gaspriserna som idag är skyhöga från de andra energikällorna skulle effekten kunna bli ett kraftigt reducerat genomsnittligt elpris. Det finns även förslag om olika typer av högkostnadsskydd för företag och konsumenter, vilket skulle fungera som rena stimulanser.

Samtidigt tampas man också med att förhindra en bristsituation. En av åtgärderna är den tidigare nämnda minskningen i efterfrågad naturgas. Detta sker genom allt från påskyndade omställningar inom stora industrier till att befolkningen uppmanas att ta kortare duschar och sänka innetemperaturen. Man har även byggt ut hamnar för att kunna ta emot LNG från andra länder än Ryssland i en otrolig fart, och lyckats öka lagernivåerna av gas mer än sina redan ambitiöst satta mål. Situationen har även tvingat Europas länder att inse det farliga i att förlita sig på länder som inte följer samma demokratiska principer. Detta är en smärtsam läxa idag, men det kan förhoppningsvis förhindra att vi hamnar i en liknande situation igen i framtiden.

Just nu hörs även rop från politiskt håll om att å ena sidan återstarta eller bygga ut kärnkraften, å andra sidan att bygga ut både produktions- och lagringskapacitet för förnyelsebar energi. Dessa utspel tenderar i debatter att höras från motsatta sidor av det politiska spektrat. Båda dessa förslag är nödvändiga för att reda ut den rådande situationen. Samtidigt är båda förslagen otillräckliga, och inget som kan lösa problemen över en natt. Det är därför beklagligt att situationen används som ett politiskt slagträ, då detta inte främjar att man hittar den bästa lösningen på problemet.

På kort sikt kommer den rådande energikrisen att bli dyr för Europa, oavsett vilket tillvägagångssätt man beslutar om för att ta sig ur denna situation. Någon gång tvingas man betala för decennier av dåliga beslut, och denna tid har kommit för Europa. Målsättningen på kort sikt bör vara att hålla energikostnaderna så låga som möjligt, även om de kommer vara fortsatt höga, samtidigt som man minimerar risken för brister.

Detta åstadkommer man lättast genom att dels minimera efterfrågan på energi, dels genom att öka kapaciteten på alla håll man kan. Detta inkluderar att bygga ut den förnybara energin i högsta möjliga fart, samtidigt som man bygger ut infrastrukturen för att motta LNG och återstartar de kärnkraftverk man kan. Europa står inför en utmanande vinter även om allt detta implementeras, men på detta sätt kan vi ta oss igenom den utan att skadan blir allt för stor.

Framtidshopp i vintermörkret

På längre sikt kan dock den rådande energikrisen bidra med en positiv förändring, givet att skadan på ekonomin de närmsta åren inte blir allt för djup. Eftersom Europa nu tvingas påskynda sin omställning mot förnyelsebar energi och även öka sin användning av kärnkraft för att klara vintern, gör det även att man frikopplar ekonomin från de volatila råvarupriserna på fossila bränslen. Man tvingas även bygga upp en expertis inom dessa branscher, vilket kan gynna europeisk export. Således skulle de drastiska uppoffringar och investeringar som Europa tvingas till i nutid kunna bidra till att göra regionen mer konkurrenskraftig på sikt. Det här är dock en klen tröst för de miljontals européer som kan tvingas frysa i vinter.

Procentuellt prisutveckling på fossila bränslen

Att frikoppla ekonomin från beroendet av dessa råvaror kan gynna Europa på sikt

Källa: Refinitiv Datastream, Söderberg & Partners

Vår syn på Europa

De utmaningar som Europa står inför vad gäller energikrisen är en viktig faktor bakom vår negativa syn på regionen utifrån ett aktiemarknadsperspektiv. Vare sig det gäller energibrist som försvårar produktionen för europeiska industrier eller en kraftigt minskad köpkraft hos europeiska konsumenter på grund av dyra elräkningar så finns det en förhöjd risk att Europa drabbas av en recession. Detta skulle självfallet slå mot europeiska företag. Skulle situationen kring energikrisen dock börja ljusna finns det ingen anledning att inte omvärdera vyn på regionen, som i sådana fall skulle kunna bjuda på en god återhämtning.